

Ingrid Atlestam: 40 år i va

Denna artikel är en något tillhyfsad och kompletterad uppföljning – och sen då?” vid årets bokmessa, då BIS jubileumsbok 100 vars tankar om biblioteksdebatten finns i jubileumsboken. Mer utförligt i jubileumsboken. Själva valde jag att ha en G som koncentrerat sig på riksmidia, dvs ett Stockholmsperspektiv

Redan de gamla...
Debatten om folkbibliotek är äldre än själva folkbiblioteken. Vad, varför och för vem diskuterades redan under senare delen av 1800-talet.

Folkbibliotekens innehåll, dvs urval, är vad debatten för det mesta handlar om, antingen det gäller gallring, tv-spel, datorer, tidskrifter, kvalitet, brukarmedverkan, kundanpassning, utställningar, kulturarrangemang, kurslitteratur, uppsökande verksamhet eller specialmedia. Dessvärre fokuserar debatten ofta på medias form eller format eller i värsta fall på person, istället för innehållet, som ju måste vara det avgörande. Strängnäsdebatten är ett typexempel på detta! Det som kanske hade kunnat bli en klargörande diskussion, liknande mest en avslagen tufffäktning Hermansson versus Lindberg. Evenemanget går att beskåda på Youtube. De efterföljande inläggen på BIBLIST ledde till just denna ständiga och meningslösa polarisering där båda sidor målar in sig i ett hörn och ingen lyssnar på dem som försöker säga både ock, nyansera och tala innehåll.

Bibliotek är att välja, välja vad som ska finnas och för vem och bekostat med våra gemensamma slantar. Det gäller att välja ur en närmast oändlig mängd av tänkbara alternativ, vilket alla bibliotekarier gör hela tiden, men hur medvetet och utifrån vilka värderingar och målsättningar?

Viktigast av allt, vem har beslutat om dem, den enskilda bibliotekarien, chefen, politikerna eller ?

Debatten om urval och därmed målsättning, i den mån den förekommer, är mestadels biblioteksintern; på det enskilda biblioteket, inom varje kommun, län, region, nationellt och internationellt, alltså den professionella debatten inom biblioteksvärlden och dess försök att nå utanför via organisationer, tidskrifter och digitala arenor. Sedan finns ibland,

det mer offentliga samtalet på massmedias kulturavdelningar och ännu sällsyntare som inslag bland nyheter, ekonomi eller politik. En sådan sällsynthet pågår just nu som en följd av Malmö Stadsbiblioteks sätt att hantera gallring och ”bygga varumärke”.

Här i Göteborg öppnades Göteborgs Stads folkbibliotek redan 1862, på initiativ av och bekostat av familjen Dickson och med det klart uttalade syftet att ”afse arbetareklassens förmån och förbättring i sedlighet, gudfruktighet och kunskaper”. Urvalet av böcker och tidningar blev givetvis därefter och så var den eviga diskussionen om bibliotekets innehåll igång.

Under 1800-talet och fram till mitten av 1900-talet är bibliotek fortfarande en sådan nyhet att biblioteksreportage och kåserier är rätt så vanligt förekommande i stadens då fem dagstidningarn. Man intervjuar personalen och beskriver verksamheten i ord och bild i mycket positiva ordalag.

När Kortedala bibliotek i nordöstra Göteborg öppnade 1959 följde alla dagstidningarna noga dess tillkomst, invigning och första år med långa beskrivande och beundrande artiklar. Nu femtio år senare när jubileumsveckan närmar sig återstår att se om media ger det en enda rad.

Bibliotekets olidliga tystnad

Numera är bibliotek inte speciellt massmedialt gångbar när de fungerar och alla gnetar på. Hälsan tiger still? Inga nyheter är goda nyheter! Fast det känns ofta frustrerande att vår största kulturverksamhet så sällan uppmärksammas utan bara tas för given, som någon slags kombination av public service och allemansrätt.

Men det viktigaste är väl att biblioteken används, inte att det skrivs om dem? På fyrtio år har andelen av befolkningen som besöker bibliotek ökat från 25 % till runt 60% och

Vänsterfil - och sen då?

Uppgradering av mitt anförande vid BiS seminarium om biblioteksdebatten "40 år i vänsterfil lanserades. Lena Lundgren var moderator och i seminariet deltog Sara Fältskog Eldros, och Lennart Wettmark, som talade om BiS internationella roll, vilken han beskriver i Göteborgsvinkling eftersom Åsa Hedenmark, som skulle ha deltagit, i sin avhandling aktiv

detta utan att ha nått ut något vidare via massmedia! Folk har röstat med fötterna och numera även klickandes!

Samtidigt har biblioteksanvändningen förändrats från nöje till nytta, från skönlitteratur till fackmedia och informationssökning. Bibliotekets roll har vidgats, dess funktion har blivit alltmer komplex och där har biblioteksdebatten inte hängt med. Vilket blir uppenbart i diskussioner som den om GÖK-projektet och nu senast Malmös stora gallring.

Det är ofta ett stort gap mellan kultur- och insändarsidornas uppfattning om bibliotekets innehåll och syfte och bibliotekariernas innifrånperspektiv. Jag tror att många bibliotekarier inte riktigt orkar ta tag i denna informationklyfta utan tänker "asch, de begriper ju ändå ingenting".

Detta är en farlig attityd, vi som känner bibliotekets mångfacetterade verksamhet innifrån måste ta debatten, och gärna initiera samtal om bibliotekens innehåll. Detta visar Åsa Hedenmarks avhandling mycket tydligt. Vi måste skaffa oss problemformulerings- privilegium utifrån ett användarperspektiv som det så enkelt heter nuförtiden!

Men detta förutsätter att vi själva var och en har en uppfattning om vad, varför och för vem! Eller är det kanske så att biblioteksvärlden i stort inte är intresserad av att få en mer allmän debatt om bibliotek, är man rädd att inte kunna försvara den verksamhet man valt att bedriva för skattemedel i dessa tider då den offentliga sektorn är nedläggningshotad och varje krona enligt den politiska ledningen helst bör privatiseras och generera vinst åt någon entreprenör.

Politikerna ut ur garderoben

Är man rädd att politikerna, som har makten att bestämma om biblioteken och som nu är påtagligt frånvarande i biblioteksdebatten, ska ifrågasätta vad man valt att använda

biblioteksresurserna till?

Litar man inte på politikernas bibliotekskompetens och är en sådan tvekan kanske befogad? Man har kanske hört alltför många makthavare säga vänliga nostalgiska ord om hur det luktade i deras barndomsbibliotek och hur snälla tanterna var. Med tanke på raden av bibliotek som lagts ner i Göteborgs socialt mest bekymmersamma stadsdelar; Gårdsten, Lövgärdet, Tynnered och Norra Biskopsgården, så är det helt uppenbart att även om "kunskap är makt" så gäller inte det omvända att makthavare har kunskap. De behöver bibliotek!

Eller hemska tanke, man har kanske inte ens som bibliotekarie, ingen klar analys av varför man gör det man gör? Per Svensson artikel i Sydsvenskan 20 sept, med anledning av Malmö stadsbiblioteks sätt att marknadsföra sig och skapa ett nytt varumärke borde få varje bibliotekarie och biblioteksansvarig politiker att tänka till, inte bara i Malmö.

Bibliotek är inte bara att välja utan åxa att vilja, och att vilja är politik. Välfärdsamhället och bra fungerande folkbibliotek förutsätter varandra, nedmonteringen av båda går allt snabbare och dessvärre utan några större protester.

Det är viktigt att även politikerna tar sitt ansvar och sätter sig in i vad ett modernt folkbibliotek kan betyda i lokalsamhället och då är det nödvändigt att de får en mer komplex syn på bibliotekets funktioner än den som massmedia oftast speglar, Bibliotekspersonalen måste formulera och förmedla sin bild av bibliotekets verklighet och alternativa möjligheter.

Införandet av stadsdelsnämnder i Göteborg 1989 och de samtidigt enorma budgetnedskärningarna, där flera bibliotek strök med, har gett upphov till flera debatter i den numera ytterst begränsade dagspressen, dvs GP, Göteborgs Posten

Förhoppningsvis har debatterna och aktioner av t ex Folkbibliotekets

vänner lett till en större medvetenhet hos beslutsfattarna och bevarat en del biblioteksresurser som annars skulle försvunnit.

Men nu är det dags igen i något fall, som Linnestaden, är beslut redan fattat om nedläggning, andra får dra åt den stackars utslitna svängremmen så att kvävningdöden är nära. Alltså hög tid för militanta aktioner och massor av debattinlägg!

I de förorter där man nu eldar bilar har inte bara fritidsgårdar utan även bibliotek stängts och skolorna rustats ner, skolbibliotek är en raritet i Göteborg.

Var är Alvida och Maria?

Känns som det är dags att påminna om den debatt 1896 som initierades av lärarinnan Alvida Sandberg och som ledde till att alla skolor i Göteborg snabbt fick skolbibliotek, där sades bland annat enligt samtida tidningsreportage:

"Diskussionen blev som vanligt mycket livlig, då stort folk dryfta ungdomens permanenta förvildning. De flesta talare ansåg att fördärvet tilltagit, i synnerhet bland pojkar, som efter mörkrets inbrott drevo omkring på gatorna och gjorde ofog. Till och med små pojkar begagna snus och röka pipa....."

Alvida Sandberg fick uppdraget att bygga upp en skolbiblioteksorganisation för hela kommunen och hade ett livslångt engagemang i "bibliotekssaken" som det hette på den tiden.

Lika hängivet och med samma förmåga att driva debatten för "bibliotekssaken" och utveckla verksamheten var Maria Larsen, föreståndarinna för landets första kommunala biblioteksfilial Redbergslid och från 1905-1932 föreståndarinna för Dicksonska biblioteket, föregångaren till Stadsbiblioteket i Göteborg.

Alvida och Maria var självlärda, någon utbildning för folkbibliotekarier fanns inte då. Men de visste vad de ville med bibliotek, de hade en ideologi och en politik att nå därhän.

Var bland alla, webbsidor, bloggar, facebookgrupper och twittrar finns dagens Alvida och Maria? Vem bryr sig, lyssnar, läser, agerar?

BiS in från vänster

Under 1973 pågick en livlig urvalsdebatt i GHT, Göteborgs Handels och Sjöfartstidning, initierad av en litteraturvetare, där flera bibliotekarier deltog, några av dem medlemmar i den då nya vänsterradikala biblioteksförningen BiS, Bibliotek i samhälle. En förening som höjde temperaturen i och drev biblioteksdebatten vänster ut under 70-talet och sedan fortsatt den linjen trots alla snåla högervindar. Den 27 april 1969 träffades arton studerande på Skolöverstyrelsens biblioteksskola i Solna, för att diskutera bildandet av en ny biblioteksförning. Den existerande, SAB, Sveriges Allmänna Biblioteksförning, numera SB, Svensk Biblioteksförning, ansågs alltför stelbent och opåverkbar. ”En ny förening är nödvändig.”, står det i mötesanteckningarna, vilket blivit den något dubbeltydiga titeln på jubileumsboken.

Några av de saker som ansågs mest aktuella då var: att biblioteksdebatten fördes isolerad från samhällsdebatten i stort, ”av bibliotekarier, för bibliotekarier”, att bibliotekarier hade svårt att agera gentemot chefer och styrelser,, att fakliga frågor borde diskuteras mer, att utbildningen och fortbildningen behövde bevakas och kritiseras, att skolbibliotekens (eländiga) situation borde uppmärksammas, att könsrollsfrågor måste beaktas, att indoktrineringen på biblioteken måste angripas.

Senare under våren bildades föreningen Bibliotek i samhälle, BiS och beslöt att ge ut tidskriften bis, som skulle vara enkel, billig, och utkomma oftare än SABs Biblioteksbladet, BBL, som då var en kvartalstidskrift.

Det tog några stormiga stormöten innan BiS formellt, med knapp majoritet, blev en socialistisk organisation våren 1970. Men redan i ledaren i nr 1, 1969 heter det:

...”i denna bis påpekar vi vikten av målinriktad biblioteksforskning och av att krossa kapitalismen. Det farliga i det överestetiska biblioteket, där en låntagare kan känna sig som en skamfläck, framhålls. Allaktivitetsbiblioteket prisas, en plats där man kan få existera utan att någon skall tjäna pengar på det, en sällsam favör i vårt genomkommersialiserade samhälle. Och likaså stöds det provocerande biblioteket, det som söker sprida kunskap, och bekämpa det slappa liberala biblioteket, det som bara är en storfinansens hjälprea att omvandla folk till lätthanterliga konsumenter av dravel till överklassens lov... Och sist men inte minst stöder naturligtvis tidningen FNL”.

De första åren i BiS historia var intensiva, inte bara vad gällde den interna debatten. Massmedia var intresserade och föreningens uttalanden och aktioner fick stor uppmärksamhet. Framförallt var det kraven på en vidgad målsättning för folkbiblioteken, kritiken av SAB och av förslaget till ny bibliotekarieutbildning, som kommenterades i massmedia, för det mesta i positiva ordalag.

Kanske är BiS den enda fortfarande existerande av alla dessa socialistiska yrkesföreningar som vänstervågen gav upphov till. Biblioteksanställda är ju vana att, gnet på utan stora omedelbara framgångar eller mätbara succéer.

Hur gick det sen...

Det viktigaste för BiS både då och nu är att bredda bibliotekets sociala bas, att nå nya grupper med bibliotekets alltmer omfattande service, så att en ökad satsning, eller neddragning, på folkbibliotek inte leder till fördjupade kunskaps- och kulturklyftor utan möjliggör ett mer jämlikt utnyttjande av utbudet. De senaste SOM-undersökningarna visar dessvärre på en utveckling i motsatt riktning, något som de flesta i biblioteksvärlden tycks blunda för eller åtminstone inte vilja debattera. Här har BiS en fortsatt stor uppgift att förhindra att folkbiblioteken hamnar på fel sida när klassklyftorna åter vidgas.

Redan i de första numren av tidskriften framträder de områden som genom åren varit de för BiS mest angelägna: barn- och ungdomskultur,

biblioteksservice för invandrare, uppsökande, social biblioteksverksamhet på t.ex. fängelser och vårdinstitutioner, arbetsplatsbibliotek, biblioteket som lokalt kulturcentrum.

Som en förutsättning för de folkbibliotek man ville skapa drev BiS också kravet på en nationell bibliotekspolitik formulerad i en bibliotekslag. Lagen har vi fått, men det bidde en tumme. Nu ska det åtminstone bli någon form av nationell samordning enligt kulturproppen och en lagöversyn pågår. Då gäller det att se till att det inte bara handlar om struktur utan även innehåll och mål och att folkbibliotekens själ inte offras för att få det Kungliga beskyddet.

Genomgående för alla BiS diskussioner, uttalanden, remissvar och programskrivningar är betoningen av kvaliteten och allsidigheten i verksamheten och bibliotekets uppgift att bidra till människors möjlighet att bli aktiva och medvetna och på ett solidariskt sätt tillvarata och utnyttja sina medborgerliga rättigheter. Hörnstenarna i föreningens värdegrund har alltid varit antikommersialism, antiimperialism, internationell solidaritet och kvalitet.

Kvalitetskravet gäller även själva biblioteksarbetet. Redan i Olaf Berggrens artikelserie ”Den stora paniken” i de tre första bisnumren ironiseras över vissa biblioteks försök till alltför lättköpta segrar genom massmediala jippon och trendiga utspel. Många bibliotekschefer blev upprörda och trodde att det var just deras bibliotek som kritiserades.

I de första numren av bis handlar det om allaktivitetshus, d.v.s. om en utvidgad roll för biblioteket för att nå nya grupper och bli ett självklart kulturellt centrum och forum för andra åsikter än etablissemangets. Allaktivitetshus var lösenordet i slutet av 60-talet och början av 70-talet. Vi som var med då minns Avenyn 18, Hagahuset och Sprängkullen i Göteborg och Gamla Bro i Stockholm. När BiS uppmärksammades i pressen i samband med aktioner vid SABs årsmöte 1969 så var det just kravet på att biblioteken skulle ge plats för nya otraditionella verksamheter som kommenterades.

Vad man önskade var ändamålsenliga lokaler för både skapande och upplevelser av ickekommersiell kultur, hus där biblioteket skulle vara en självklar del, gärna i centrum. I

väntan på dessa lämpliga lokaler försökte man på många ställen få filialbiblioteken att räcka till. De var ju ofta de enda offentliga lokalerna i rekordårens betongförorter.

Idag heter det mötesplats och är det lite mer välförsett, så är det kulturhus och de ska präglas av mångfald, öppenhet och brukarmedverkan, moderna etiketter på gamla idéer. Nu är det snarare så att man måste ta strid för att mötesplatsen, kulturhuset eller vad det nu kallas verkligen har kompetent personal och en gedigen biblioteksverksamhet och inte blir ett upplevelsecentrum med lite böcker på nåder.

Fortsättningsarbete

Aktiva lokala bisgrupper fanns till en bit in på 90-talet många platser. Den största i Stockholm med över 100 medlemmar. Förutom alla lokala aktiviteter och de årliga beslutande stormötena har det anordnats massor av möten på olika teman. Därtill kommer alla oändliga diskussioner om stadgar, handlingsprogram och uttalanden om allt från gruvarbetarstrejken till nedläggning av En bok för alla, samt alla remissvar som föreningen skrivit antingen man varit ombedd eller inte. I dagens terminologi skulle man kalla BiS en kombination av tankesmedja och nätverk.

Visst kommer det hela tiden nya medlemmar till BiS, medlemmar som engagerar sig i föreningsarbetet och som deltar i den offentliga biblioteksdebatten såväl lokalt som på riksplaneln.

Men under dessa fyrtio år har det inte uppstått någon ny våg av unga radikala som vill något nytt, som organiserat sig och kritiserat oss gamla så kallade 68or! Varför?

Är det den så kallade tidsandan, eller en marxist skulle kalla det den materiella basen, som förändrats? Åter är det lågt i tak på arbetsplatserna, när man konkurrerar om jobb vill man inte sticka ut och stå för en radikal biblioteksidéologi, nu ska det åter vara starka ledare och tyst i leden.

Bristen på civilkurage skrämmer mig och då inte speciellt i biblioteksvärlden utan i samhället i stort. Man tiger och till synes samtycker, av rädsla att förlora arbetet, eller den individuella löneutvecklingen eller bara för att det är så jobbigt att stå upp för något. Ett

sådant samhällsklimat är förödande för kreativitet och utveckling. Under tystnad river vi folkhemmet tillsammans istället för att organisera oss och bygga vidare på det.

I slutet av sextioalet och en stor del av sjuttioalet handlade det om att bygga ut välfärden, nya bibliotek, fler bibliotekarier, större verksamhet, allt var möjligt. Diskussion gällde hur resurserna skulle fördelas, vad till vem och varför.

Det fanns en enorm framtidstro, en förställning om att med goda argument och sunt förnuft så skulle allt bli som vi ville. Allt genast åt alla, bättre och bättre!

Sedan när rekordåren var över handlade det om att prioritera bland nedskärningarna, en betydligt svårare och mindre lockande uppgift, som BiS också tog sig an. Vi trodde att det snart skulle vända igen, men det har det som bekant inte gjort.

Samtidigt förlorade Bamse sitt grepp över den offentliga debatten. "Tillsammans kan vi" gällde inte längre utan det elfte budet tillkom, "Sköt dig själv och skit i andra".

Vi vill så gärna tro att den biblioteksidéologi som BiS står för och som nu tycks få en viss politisk förankring, äntligen ska bli en del av den efterlängtdade nationella bibliotekspolitik och att BiS som förening går vidare mot nya djärva mål som på sikt också förverkligas. Eller hemska tanke, är det så att när delar av den politiska retoriken börjar dra åt bishället, så gives varken tillräckligt med pengar eller intresserade bibliotekarier att genomföra "det rättvisa biblioteket".

Nej, så illa är det nog inte, i bis jubileumsbok finns unga radikala röster, kanske är problemet att de, när de inte samlas i bokform eller i någon tidskrift, är svåra att hitta i cyberrymden, där rösterna är många men dialogen ofta saknas eller är väl intern och ytlig. Det blir lätt snabba klatschiga repliker eller bara allmänna hejarop och elakheter, istället för analyser och mer djuplodande inlägg.

Så visst behövs bis i fortsättnings åxå för att föra en kamp inte bara för det skrivna ordet utan även det lästa, så att samtal och debatt uppstår och leder till bevarande och utveckling av folkbibliotek som befördrar kunskap, solidaritet och hållbar utveckling, vilket är ledorden för Göteborgs kommun där man nu är på gång att lägga ner minst fyra bibliotek!

Till sist, hur är det med den heliga så kallade användarperspektivet? De flesta brukarna vill att det ska vara tyst i biblioteket, inte om bibliotek! Dessvärre tycks bibliotekariekåren tycka tvärtom!

Biblioteks- vänstern fyller 40 år!

Läs historien i den nya boken från föreningen **Bibliotek i Samhälle (BiS)**. 200 sidor. 34 bidragsgivare. Många illustrationer.

Beställ från Adlibris/Bokus/
Bibliotekstjänst eller via BiS,
ingrid.atlestam@gmail.com.
Pris 150 kr + porto vid
direktbeställning hos BiS